

Harrastusteaduse andmekaitse meelespea

Kuidas ja mida teha isikuandmetega, kui tegelete harrastusteadusega?

Tere, hea (tulevane) harrastusteaduse algataja!

Oleme harrastusteaduse huvigrupi poolt kokku pannud väikese meelespea ja nn kontrollnimekirja, mis aitab meeles pidada, kuidas ja mida on vaja vaatlusandmete kogumisel arvestada inimeste ehk isikuandmetega.

Hääd kasutamist!

Üldine põhimõte - tee väike (andmehaldus)plaan, milliseid andmeid soovid koguda, kus, mis kujul ja kui kaua need andmed kogumiskohas asuvad.

Mida mahukam on inimeste kaasamine teadustöö eesmärkide saavutamiseks (nt andmete kogumine, koosloome seminarid) ja, mida pikemaajalisemalt soovid neid säilitada ning, mida rohkem on su eesmärgiga seotud ka inimeste isikuandmed, seda põhjalikum peaks olema ka plaan, kuidas andmeid hoida ja hallata. Täpsemalt:

1 Määra isikuandmete kogumise vajadus

Isikuandmed on kõik andmed, mis võimaldavad otseselt või kaudselt isikut tuvastada.

Neid püüa koguda nii vähe kui võimalik (ei kehti etnograafiliste ja folkloristiliste teadustööde puhul). Enne andmete kogumise alustamist selgita välja, millised isikuandmeid on eesmärgi saavutamiseks hädavajalikud (nt milliseid isikuandmeid on vaja kommunikatsiooniks, sh teadlaste täpsustavad küsimused esitatud andmete kohta või osalejale tagasiside andmiseks).

Kui vaatlusandmete saatmisega on saatjal vaja esitada ka isikuandmeid, anna lühidalt teada:

MIKS neid andmeid kasutatakse (nt *vastamine on anonüümne VÕI kes soovib liigi määramisel tagasisidet, kirjutage oma e-posti aadress VÕI kui soovite oma mälestustele nimelist viitamist, palun lisage oma nimi VÕI kui soovite jääda anonüümseks, palun lisage ainult sugu ja vanus*);

KUS isikuandmeid kasutatakse (nt *kui avaldame mälestusi nõukogudeaegsest kõõgitehnika kasutamisest, on oluline eristada, kas kasutaja on olnud mees või naine. Praegune vanus näitab, kui vana olite u 1980 aastate alguses. VÕI teie vanus aitab mõista, mis vanuses linnuvaatlusi tehakse jne*);

KUIDAS neid andmeid kasutatakse (nt *teie poolt saadetud andmeid kasutavad Tartu ülikooli teadlased, et tutvustada kõigile huvilistele ravimtaimede kasutusviise*).

2 Väldi kogemata isikuandmete kogumist

Lisaks küsitud isikuandmetele (nt nimi, e-posti aadress), võib vaatlusandmete (nt piltide) saatmisel tulla kogemata kaasa ka alusandmeid (nt arvutite jt seadmete andmed või asukohateave), mis võivad samuti kuuluda kaitstavate andmete hulka. Kui võimalik, uuri enne andmete kogumist, millised andmed kogumisega kaasa tulevad ning küsi IT-inimeselt nõu, kas neist on võimalik loobuda.

3 Vajadusel konsulteeeri andmekaitespetsialistiga

Mahukamate ja pikaajalisemate, aga ka uudsete harrastusteaduse algatuste puhul aruta võimalusel oma plaan läbi andmekaitespetsialistiga, et tagada kõigi andmekaitseõuete järgimine ja osalejate andmete turvalisus ning koosta plaan, mis määratleb andmete kogumise, säilitamise, jagamise ja kustutamise põhimõtted.

4 Mõtle kelle poole saavad inimesed küsimuste korral pöörduda

Mahukamate ja pikaajalisemate harrastusteaduse algatuste puhul määra oma harrastusteaduse algatuses andmekaitse eest vastutav isik ehk andmekaitespetsialist, kelle poole osalejad saavad pöörduda küsimuste ja andmekaitseõiguste teostamisega ja tee tema kontaktandmed osalejatele kergesti kättesaadavaks, et tagada läbipaistev ja usaldusväärne andmekaitse.

5 Vaatlusandmete muutmise anonüümseks ja turvalisus

Juhul kui vaatlusandmed on seotud isikuandmetega ja teil pole luba neid koos hoida, eraldage need üksteisest võimalikult kiiresti. See tähendab näiteks telefoninumbrate kustutamist pärast küsitluse vastuste salvestamist, et vastajat ei saaks hiljem tema vastustega siduda. Kui vaatlusandmed ja isikuandmed jäävad seotuks, on vaja küsida selleks vastajatelt luba. Ka lihtsate andmekogumisviiside puhul (nt e-mail või Facebook) selgita, et andmed muudetakse anonüümseks või tuleb isikuandmete kasutamisel küsida selleks eraldi luba.

6 Isikuandmete hoiustamine

Kasuta turvalisi andmehoidlaid ja eelista olemasolevaid platvorme, kus kasutajad on juba nõusoleku andnud. Isikuandmeid tuleks säilitada vaid eesmärkide täitmiseni. Seejärel tuleb isikuandmed hävitada, anonüümida või arhiveerida. Isikuandmeid ei tule hävitada, kui neid on veel algse eesmärgi täitmisel vaja.

7 Nõusoleku tagasivõtmine

Isikuandmete töötlemiseks on vaja õiguslikku alust ja selleks võib olla inimese nõusolek. Arvesta, et harrastusteadlased võivad igal ajal oma nõusoleku enda isikuandmete kasutamiseks tagasi võtta ja tegelikult peaks nõusoleku tagasivõtmise protseduur peaks olema kirjas ka nõusoleku vormil ning see peab olema sama lihtne kui nõusoleku andmine. Seda juhtub siiski väga harva, aga kui selline soov tuleb, siis on hea kui sellele on lihtne lahendus.

8 Laste kaasamine harrastusteadusesse

Laste kaasamisel harrastusteadusesse tuleb arvestada, et kui laps on noorem kui 18-aastane, on isikuandmete töötlemine lubatud üksnes sellisel juhul ja sellises ulatuses, milleks on nõusoleku andnud lapse seaduslik esindaja.

10 Suhtle sarnaste algatuste tegijatega

Soovitame tutvuda teiste harrastusteaduse projektide veebilehtedega või võtta ühendust korraldajatega, et saada inspiratsiooni ja näha, kuidas on andmekaitse küsimusi varasemalt lahendatud. Õppides teistelt, saad oma algatuse andmekaitse praktikad veelgi paremaks muuta.

11 Ära muretse üle – lahendused on alati olemas!

Nii isiku- kui vaatlusandmete kaitse võib tunduda keeruline, kuid ära lase end sellest heidutada. Oluline on võtta aega, et põhimõtted läbi mõelda ja vajadusel spetsialistidega nõu pidada. Kõikidele probleemidele leidub lahendus ning isegi kui hiljem tekib vigu, saad näidata, et oled tegutsenud vastutustundlikult ja parimate kavatsustega. Pea meeles – läbimõeldud tegutsemine loob usaldust ja teeb harrastusteaduse projekti kõigile turvalisemaks!

Vaata rohkem:

1. [Harrastusteaduse seminar: andmekaitse](#) - Eesti Teadusagentuur
2. [Isikuandmete kaitse seadus](#) - Riigi Teataja

Mõttetalgute tulemused

I grupi soovitused:

1. Läbi mõelda, milliseid andmeid üldse koguda ja mida on üldse vaja - millised neist on isikuandmed, millele kohaldub isikuandmete kaitse reeglistik [mis tuleb kogemata kaasa (nt IP-aadress) jm metaandmed]
2. Teavitamine. Selgita, kuidas andmeid kasutatakse ja kes kasutab (nt viide kasutatava asutuse vastavatele eeskirjadele)
3. Korraldaja kontakti avalikuks tegemine projektis osaleja jaoks
4. Mõelda läbi, mida teha juhul, kui vaatluse andmetesse satud nt kaitsealuste liikide infot
5. Andmehaldusplaani koostamine (dmponline)
6. Konsulteerida andmekaitse spetsialistidega
7. Testi eelnevalt oma plaani arusaadavust võimaliku sihtgrupi peale

II grupi soovitused:

1. andmekogumine hästi lihtsaks (ära kogu igaks juhuks)
2. turvaline andmete hoiustamine
3. Eelista olemasolevaid platvorme (nt PlutoF - nõusolek juba antud kontoga)
4. Võimalikult varakult seo lahti vaatlusandmed vaatlejat (kvaliteedi kontroll)
5. Inimlikkus ja läbipaistvus
6. Nõusolekuleht/teavitustuleht (vajadusel)
7. Isegi lihtsa meili/FB andmekogumisega lisa lause "andmed seotakse isikust lahti"
8. Ära mõtle üle!

Mis andmeid on üldse vaja? Ära kogu igaks juhuks

Tagasiside: kas peaks olema personaalne?

Kuhu andmed salvestatakse ja kellel on neile ligipääs?

Kas artikli avaldamiseks on vaja eetikaluba?

Kui paindlik on antud nõusolek? Avatud luba. "Aegade lõpuni ja vabalt kasutatav?"

Olemasolevate kontode kaudu juba nõusolek olemas?

III grupi soovitused:

1. Anna abimaterjal kaasa - nõusolekuvormid, infoleht
2. Koolita välja juhendajad
3. Paku kogumist toetav töövahend
4. Mõttele läbi:
 - kas kaastöid saaks terviklikult kasutada kultuuripärandina
 - autoriõigused (litsentsid), vastavad nõusolekud
5. Anna teada, kas ja kuhu arhiivimaterjalid edasi annad

IV grupi soovitused:

Räägi kolleegidega enne ehk:

1. Tegevusplaan enne avalikustamist
 - mida on vaja, mida võib tulevikus vaja minna
 - kohustuslikud andmed (mida on vaja)
 - valikuline lisainfo
 - isikuandmete kasutamise "ABC" (abijuhend)
 - töötlemine, sh talletamine, levitamine
2. Kas on vaja inimestega pärast suhelda?
 - kas eesmärk on populariseerimine?
 - kas andmed võib pärast kustutada?
3. Kõik kogutavad andmed on eesmärgistatud
 - koguda minimaalselt palju
4. Osalejatele kohe seotud info jagamine:
 - osalemine vabatahtlik, otsust võimalik muuta
 - andmete kasutamine selgitus pädev, arusaadav
5. Andmete hoiukoha valimine, turvarisk
 - ka andmete avalikustamine (kui palju, mida)